

как на основе выявления влияния истории математики на развитие математического образования, так и анализа особенностей проявления гуманитарности знания в отражении развития математической науки на математическое образование.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бурбаки Н. Очерки по истории математики. - М., 1968.
2. Бузук Г.Л. Гносеология: Метод. указания/ Г.Л. Бузук, А.Н. Дубовик – Балашиха, 2003.
3. Вейник В. «Почему я верю в Бога». - Мн., 2000.
4. Гладкий А.В. Язык, математика, лингвистика. // Математика в школе. - 1994. - №1. - С.2-9.
5. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. - М.: Логос, 2000.
6. Головин Б.Н. Язык и статистика. - М.: Просвещение, 1971.
7. Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и её изучении - М.: Наука, 1977.
8. Колмогоров А.Н. а) Величина БСЭ. Т.4. - М:Сов. Энцикл. - 1970.; б) Математика БСЭ, т.8. - М:Сов. Энцикл. - 1970
9. Математика. // Математическая энциклопедия, Т.3. - М. 1982.
10. Мордкович А.Г. О новом курсе алгебры для общеобразовательной школы.: Методические аспекты реализации гуманитарного потенциала математического образования. - СПб.-2000.- С.14-18.
11. Миракова Т.Н. Гуманитаризация школьного математического образования: Монография. - М., 2000.
12. Новые технологии в обучении математике и информатике в вузе и школе. //Материалы 1-ой международной научно-практической конференции. - Орехово-Зуево, 2002.
13. Пуанкаре А. О науке. - М.:Наука., 1990
14. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т.2, -М., 1992.
15. Постников М.М. Является ли математика наукой ?// Математическое образование. - 1997,- № 2.- С. 83-88.
16. Саранцев Г.И. Формирование познавательной самостоятельности студентов педвузов в процессе изучения математических дисциплин и методики преподавания математики. - Саранск, 1998.
17. Саранцев Г.И. Методология методики математики. - Саранск, 2001
18. Тестов В.А. Математические структуры как научно-методическая основа построения математических курсов в системе непрерывного обучения (школа-вуз). Авт.-т ... кан.пед.наук. - Волгоград – М., 1998.
19. Энгельс Ф. Анти-Дюринг. /К.Маркс, Ф. Энгельс, ПСС, Т.20.
20. Философия и методология науки. Ч.1:Учеб. пособие.- М.-1994.- 302 с.

Христина ВЕНГРИНЮК

БІНАРНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ГУМАНІТАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАЦЯХ СТРУКТУРАЛІСТІВ

У науковій статті “Бінарність як об’єкт гуманітарного дослідження в працях структуралістів” здійснюється спостереження за розвитком бінарної опозиції, яку першими описали структуралісти. Найактивнішими вченими-філософами, котрі зробили вагомий внесок у дослідженнях бінарності були: Фердинанд де Сосюр, Клод Леві-Строс, Роман Якобсон. У статті також описується еволюція бінарної опозиції, здійснена постструктуралістами.

Ключові слова: бінарність, опозиція, структуралізм, мовознавство, постструктуралізм, синхронія / діахронія, постколоніальна критика, центральне / маргінальне.

В научной статье “Бинарность как объект гуманитарного исследования в работах структуралістов” осуществляется наблюдение за развитием бинарной оппозиции, которую первыми описали структуралісты. Наиболее активными учёными-философами, которые сделали весомый вклад в исследование бинарности являются: Фердинанд де Сосюр, Клод Леви-Стросс, Роман Якобсон. В статье также описывается эволюция бинарной оппозиции, которую совершили постструктуралісты.

Ключевые слова: бинарность, оппозиция, структуралізм, языковедение, постструктуралізм, синхрония / диахрония, постколоніальная критика, центральное / маргінальное.

The scientific article „Binary as an Object of the Humanitarian Research in the Structuralists’ Works” observes a development of binary opposition that was described by the structuralists for the first time. The most active philosophers who made a significant contribution to the binary research were the following scientists: Ferdinand de Saussure, Claude Lévi-Strauss, Roman Jakobson. The evolution of the binary opposition made by poststructuralists is also described in the article.

Key words: binary, opposition, structuralism, linguistics, poststructuralism, synchrony / diachrony, postcolonial criticism, central / marginal.

Постколоніальна та постструктуралістична критика в особі Ж. Дерріди, М. Фуко, Ю. Крістеві, Р. Барта, Е. Саїда у своїх дослідженнях часто звертала свою увагу на бінарні опозиції, цим самим активізувавши дискурс довкола бінарності. Бінарна опозиція не була відкриттям згаданих філософів, але відродилася і

трансформувалася саме завдяки їм, сучасним мислителям. Поняття бінарності набуло широкого дискурсу в гуманітарних дослідженнях, адже принцип протиставлення дає можливість розкрити особливості опозиції, побачити її спільність та відмінність до протилежної пари. Яскравим прикладом є компаративістичний метод в літературознавчих дослідженнях, основне завдання якого полягає в тому, щоб порівняти, виділити, ідентифікувати, присвоїти. У компаративістиці поєднується подібне, а в бінарності – відмінне. Е. Саїд найпершими виділив, на його думку, найбільш яскраво виражені бінарні опозиції: Свій – Чужий, Захід – Схід, Імперія – Колонія, Центр – Маргінес [5, 549]. До дискурсу опозиції різною мірою долучилися російські (С. Гурін, Л. Кемалова та ін.) і вітчизняні філософи, літературознавці, письменники, зокрема С. Павличко, Ю. Андрухович, О. Забужко, Р. Іваничук, Є. Кононенко, М. Павлишин, В. Даниленко, М. Ільницький, Я. Поліщук, С. Кирилюк, Г. Левченко, та ін.

Наше дослідження насамперед спрямоване на з'ясування бінарності в діячності, тому в статті здійснено спробу проаналізувати, як і ким первинно було представлене й описане згадане поняття, як бінарність асимілювалася до нових міждисциплінарних досліджень, чому бінарність стала невід'ємним об'єктом сучасних наукових праць.

Бінарність у працях структуралістів виявилася в першу чергу незамінним методом для класифікації в рамках мовознавчих досліджень, це вже пізніше його почали застосовувати й у літературознавчих розвідках, але первинно це поняття стосувалося дуальності звуків у мові, які описав Ф. де Соссюр. Головні результати досліджень автор застосував не тільки для мовознавства, а й для усіх гуманітарних наук, розробивши концепції та методи, якими й досі послуговуються вчені: „Внесок Фердинанда де Сосюра в історію науки полягав не лише в мовознавчих дослідженнях, а також на тому, що з мовознавства він створив науку, яка стала зразком й для інших галузей” [10, 22]. Автор з'ясував усі площини досліджень на прикладі мови. Як відзначають науковці, „найважливішим завданням для Ф. де Сосюра було визначення загальних властивостей абстрактної системи мови, яка протиставлялася конкретній мові – вживання мови в мовленні. Теоретична думка Ф. де Сосюра мала дуалістичний характер – основні принципи конструкції мовної системи, а також і самого мовознавства були, на його думку, опозиціями, які сприймаються на різних рівнях: починаючи з бінарної опозиції, яка окреслює різницю звуків у мові (фонемна відмінність), через дуалістичну будову самого мовного знаку, аж до згадуваної опозиції мови (*langue/parole*) і мовлення, та опозиції синхронії і діячності” [7, 222].

Відомо, що наукова думка Ф. де Сосюра формувалася під впливом французького структураліста-мовознавця М. Бреара (1832-1915), в працях якого з'являлися вже поняття лінійності, бінарної опозиції, а також окреслювалася відмінність між синхронією та діячністю. Проте, Ф. де Соссюр створив цілий простір для гуманітарних досліджень. Мовознавець, розглядаючи мову через бінарноопозиційну пару синхронії та діячності, говорить про те, що сама мова не спроможна втримати мовне явище в єдиному стійкому діапазоні. Синхронія стверджує лише стан речей, як, наприклад, дерева в саду, посаджені в шаховому порядку [10, 16]. За словами автора, синхронія якоюсь мірою констатує дійсність, а діячність її еволюціонує: „Проте діячність виступає чинником динамічним, але цього обов'язкового означення недостатньо, аби ми могли застосувати поняття права до еволюційних фактів; про право можна говорити лише тоді, коли загал фактів підпорядковуються тому самому правилу, незважаючи на деякі винятки, які означають щось зовсім інше, діячній випадок має завжди ознаки випадковості та індивідуальності” [10, 116]. Автор наголошує на тому, що між цими бінарними опозиціями немає війни, жодне з половин не виключає іншого, а навпаки, як синхронія, так і діячність, можуть привласнювати одне й те саме. Р. Якобсон, як один з представників структуралізму, в праці „Поетика в світлі літературознавства” говорить про те, що літературознавство, як і лінгвістика, складається з бінарної проблеми: синхронії та діячності: „Опис синхронічний складається не лише з літературної продукції даної епохи, але також з частин традиції, яка є для тієї епохи живою, або поверненою до життя. Так, наприклад, з одного боку, Шекспір, а ще іншого – Донне, Марвел, Кеатс і Емілі Дікінсон є пізнані через сучасний англійський літературний світ, в той час як Джеймс Томсон і Лонгфелло не є сьогодні прикладом мистецької вартості. Відбір класиків і їх переоцінка через нові течії – це істотна проблема синхронічних літературних досліджень. Синхронічну поетику, подібно як і синхронічну лінгвістику, не варто прирівнювати до статички. Кожна епоха розрізняє форми більш консервативні й більш новаторські” [6, 245]. Р. Якобсон звертає увагу на те, що кожна епоха приналежна до епохи часової і здатна впливати на історичні процеси. Бінарна опозиція синхронія / діячність не може існувати одна без одної, і процеси однієї неодмінно впливають на процеси іншої, вони абсолютно взаємозалежні між собою, і діячність лише допомагає синхронії увіковічнитись, а синхронія, в свою чергу, дозволяє цьому відбутися. Ф. де Соссюр також створює нову опозиційну пару для мовознавчих досліджень: мовознавство синхронічне / мовознавство діячність. Мовознавство синхронічне займається зв'язками логічними і психологічними, а мовознавство діячність досліджує зв'язки, котрі поєднують послідовні складники, не творячи жодної системи [10, 122].

Ф. де Соссюр розташував систему варіацій звуків за принципом бінарної опозиції, це й стало одним з найбільших відкриттів автора. Він писав, що цінність науки про звуки можна насправді виявити лише тоді, коли звук перебуває в опозиції до іншого звука. Завдяки одному елементу можна визначити варіантність та позицію іншого. Автор також об'єднує в бінарну опозицію мову літературну / мову розмовну. Вчений з'ясує, що кожна людина є носієм щонайменше двох мов: літературної та не літературної. І тут постає питання про те, що

нормою, або центром, повинна була б бути літературна мова, проте, з огляду на носіїв мови, однозначно можна констатувати, що розмовна мова посідає центральне місце, а літературна відходить на маргінес. Художні тексти колись були зразком літературної мови, а тепер найчастіше сучасна література не може продукувати літературну мову, але неодмінно впливає на мовні процеси. Такі зміни є прикладом перевернутої ієрархії: опозиція центральне / маргінальне, де центр виходить на маргінес, а маргінес стає центром. Сучасні мовні процеси змінюють усталені норми, й одна з бінарних пар, за умови сполучення з іншою, з часом переходить на місце своєї опозиції.

Ф. де Соссюр на прикладі бінарних опозицій розглядав варіації звуків одне з одним, їхні взаємовпливи, заміни, це допомогло дослідити історичні процеси зміни мов. На прикладі бінарних опозицій легше було дослідити мову в плинному та стабільному процесі з усіма змінами та варіаціями. Для нас важливо розгледіти, як автор застосовує бінарні опозиції, чи рухомі вони й чи можуть впливати одне на одного. Автор лише почасті демонструє, що є головним, а що підлеглим між опозиціями, що є центральним чи маргінальним, для нього використання опозиції є методом дослідження, який він зумів вдало застосувати та продемонструвати: „Концепція Фердинанда де Сосюра вийшла за межі мовознавства й проникла в інші наукові дисципліни, передусім, в теорію літератури, теорію культури, етнографії, історії, теорії мистецтва” [9, 19]. Велику частину свого дослідження вчений присвятив аналізу ще однієї опозиції: мова / мовлення, яку важко назвати абсолютно бінарною. Проте, якщо слідувати думкам вченого, то це настільки протилежні поняття, що цілком можуть разом створити бінарну опозицію, вони наче доповнюють одна одну: мова необхідна, щоб мовлення було зрозуміле й виконувало всі свої функції; мовлення, у свою чергу, необхідне для того щоб встановилася мова: історично факт мовлення завжди передує мові.

Центр / маргінес є однією з найбільш рухомих бінарних опозицій, до якої активно у своїх працях звертався вчений-структураліст К. Леві-Строс. Філософ ставить знак рівності між бінарними поняттями, тим самим не розділяючи їх, а надаючи статусу єдності. Ми спробуємо проаналізувати кілька його праць, де найяскравіше будуть виражені бінарні опозиції. Звернувшись до наукової розвідки “Структуралізм та екологія”, можна спостерегти, що довкола бінарних опозицій утворюється широкий невидимий діалог. Наприклад, земні світила – Сонце та Місяць є прототипом вічної єдності, коли одне не зможе існувати без другого і є циклічним продовженням іншого. В цьому контексті К. Леві-Строс демонструє одну з інтерпретацій міфу, де два брати Сонце та Місяць дискутують між собою, кого краще обрати за дружину: жабу чи дівчину. Звернімо увагу, які бінарнопротилежні створіння можуть підпадати під симпатію братів, вони не дають можливості існувати чомусь третьому. Один з братів перетворюється на дикобраза та йде шукати дружину, і саме з цього моменту міф поділяється на два міфи з абсолютно різними продовженнями та кінцівками. Тобто з однієї фабули утворюються дві розв’язки, які здатні існувати абсолютно самостійно, але К. Леві-Строс наполягає на тому, що ці трансформації пов’язані, що структурно вони є частиною одного й того самого ряду. З цього випливає, що згадані дві історії насправді є однією історією і що вони можуть “перетікати” одна в одну, або посідати місце одне одного. Саме такі міграції відбуваються з центром і маргінесом, коли вони є однією нероздільною частиною (центр / маргінес), проте можуть існувати й окремо та почуватися “затишно” на місці одне одного. К. Леві-Строс надає таким об’єктам, як Місяць / Сонце, та багатьом іншим, що зустрічаються у згаданих міфах (низьке / високе, горизонтальне / вертикальне, внутрішнє / зовнішнє), статусу бінарності. Автор пропонує відійти від „старомодного філософського дуалізму” Гегеля та Декарта й характеризувати антонімічні пари за природною бінарністю. Адже, за словами автора, бінарність має природну основу, а дуалізм – духовну. Автор переконаний, що кожна людина навіть світ несвідомо сприймає бінарними опозиціями [12].

У біографічній книзі „Z bliska i z oddali” (її назва в собі так само містить опозицію), де К. Леві-Строс ділиться з усіма своїм життєвим досвідом, він згадує про бінарну опозицію і вважає її дуже цінним і потрібним поняттям [8, 132]. У найвідомішій праці “Структурна антропология” автор розглядає бінарність у соціальній структурі на прикладі різних племен і вважає, що бінарність в структурі такого типу ніколи не буває статичною чи взаємними одне з одним [2, 140]. Згадуваний Леві-Стросом учений Малиновський створив план селища Омаракана, що розташований на Тробріадських островах, який використав К. Леві-Строс для опису розташування різних міст в селищі застосовує бінарну опозицію центральне / периферійне [2, 142]. Автор аналізує те, що в центрі могли жити неодружені, а на периферії одружені пари. В племені існувало повір’я, що молодята повинні селитися подалі від центру: “В центрі знаходиться чоловічий будинок, помешкання для неодружених, місце зібрання одружених чоловіків, куди жінкам місце категорично заборонене. Довкола простягається широка кільцева смуга необробленої землі; в середині – площа для танців, прилегла до чоловічого будинку. Це – відділена частина втоптаной без рослин землі. Крізь частину вкриту кущами прокладені доріжки, які ведуть до сімейних хатин, які утворюють коло довкола лісного кордону. В цих хатинах живуть подружні пари та їхні діти. Відлік походження ведеться по материнській лінії, розселення – матриликальне. Протиставлення центру та периферії співпадає, внаслідок з опозиції між чоловіками (власниками колективних будинків) і жінками, які володіють сімейними хатинами, які розташовані по кільцевій території поселення” [2, 147]. К. Леві-Строс вважає, що відношення між центром і периферією виражає дві опозиції: між чоловічим і жіночим началом та інша – між священним (сакральним) і несвященним (профаним). Центральний комплекс, оточений чоловічим будинком і площею для танців, є місцем для церемонії, в той час як периферія

призначена для домашніх справ жінок, що не приймають участі в релігійних таїнствах. Центр був символом активності, руху, а новим сім'ям потрібне усамітнення і час одне для одного, окремо від соціуму. Далі К. Леві-Строс створює низку бінарних опозицій: “На Тробріадських островах існує складна система між сакральним та профанним – мирським, між сирым та вареним, неодруженим та одруженим, чоловічим та жіночим, профанним та периферійним” [2, 142]. Автор звертає увагу на дуже рідкісні опозиції різних поселеннях, наприклад: “той хто дає дружин” і “той, хто забирає дружин”, або “родичі, яких запрошують в гості” і “родичі яких в гості не запрошують” [2, 143]. К. Леві-Строс вважає, що якщо дивитися на ці бінарні опозиції з точки зору соціального або релігійного авторитету, то члени опозиції є обов'язково нерівноправними між собою, тобто якийсь з членів опозиції буде підпорядковувати під себе іншого, і один перебуває ближче до спільного центру, а інший – відповідно – ближчий до периферії: “Нерівність виникає сама по собі, оскільки два елементи, якщо так можна сказати, визначаються відносно однієї й тієї самої точки відліку центру, до якого одне коло ближче, оскільки центр знаходиться всередині нього, а інше коло від нього віддалене” [2, 145]. Автор виділяє різні форми дуальності, зокрема діаметральну та концентричну. Діаметральна дуальність – статична, вона не може вийти за свої межі, її примітивні видозміни нічого суттєво не можуть змінити і вона повертається на звичне для неї місце. Концентрична дуальність – динамічна, вона може мати в собі невиражену триєдність. Тобто говоримо існування ще чогось, окрім бінарної опозиції. Важливо, що автор звертає увагу на те, що між бінарною опозицією може існувати ще щось. Іноді ці протилежні частинки перебувають так близько одне до одного, що вони наче перетікають з одного в інше, а коли між ними ще щось є, скажімо, якийсь простір, тоді знову можемо уявно називати цю частинку „межа”. К. Леві-Строс демонструє, що між площею, що є центром і периферією, яка вже є синонімом маргінесу, існує перехідна частина – ліс. Щоб дійти з площі до периферії, треба пройти через ліс. Ліс тут виступає третьою реальною частинкою бінарності, тому бінарність у цьому контексті можна розглядати як триєдність, якщо „ліс” не візьме на себе образ скісної лінії і не буде умовним варіативним значенням, то бінарність перенародиться у триєдність. Завершуючи свої роздуми над дуальністю в розділі „Чи існують дуальні організації?” автор констатує, що при дослідженні дуальних організацій можна помітити величезну кількість відхилень, але це лише розширює простір інтерпретацій.

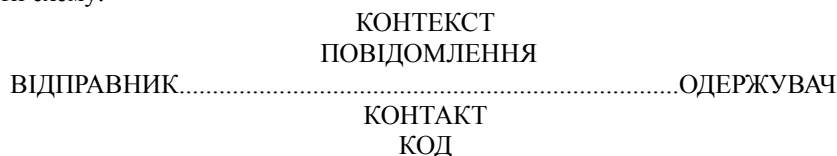
К. Леві-Строс на прикладі існування та традицій людей у міфах про племена чудово зобразив світоподіл жіночого / чоловічого. Але чоловіче й жіноче не завжди було одним цілим, зіпленим з протилежних частинок. За міфом Шеренте про походження жінок, колись існував лише чоловічий первень, а жінки як істоти взагалі не існувало, тому весь світ був гомосексуальним, і коли один чоловік помер від того, що завагітнів і не зміг народити, чоловіча єдність вимагала чогось протилежного, що могло б продовжувати рід, бо подібна стать не могло цього зробити [1, 108]. Тут поява бінарної опозиції була необхідна для того, щоб продовжити життя одному виду, бо воно в іншому випадку могло б абсолютно вимерти. Тому бажання жінки виявилось не фізіологічною потребою, а біологічною. Єдність змушена поділитися, віддати свій простір протилежному. Такий поділ і допоміг зберегти продовження роду, такий поділ цим самим дав можливість існування іншому виду й завдяки собі продовжити й їхню стать. У племені Бороро все поділено на чоловіче та жіноче, коли ці площини починають мінятися місцями, переходити на чужі площини, це вважається порушенням усталених норм і може бути наслідком звалтування, інцесту, вбивства. Їхнє існування можна визначити лише крайніми опозиціями, які можна назвати інстинктивними: земля / небо, життя / смерть, природа / суспільство [1, 64]. У міфі про диких свиней можна розглянути перехід від однієї бінарної частинки (людського) в іншу (тваринного): “Вони об'єднані і протиставлені одне з одним однією парою, виражають ідею посередництва між людським і тваринними світами, оскільки один з членів становить собою, якщо так можна сказати, тваринне за призначенням, а інший стає тваринним, перемігши ворожий людський первень” [1, 84]. Процес переходу людського в тваринне можна константувати як рух бінарної частини. Саме ворогування чоловічого й жіночого було однією з інтерпретацій стосовно того, чому чоловіки перетворювалися в диких свиней. Ображені дружини частували своїх коханих напоєм з гарбуза, після чого вони давилися кісточками, починали хрюкати й перетворювалися на диких свиней [1, 94].

Українська дослідниця Соломія Павличко, розглядаючи праці К. Леві-Строса, згадує про те, що автор спричинився до головної дискусії з приводу деконструкції навколо опозиції *центр / маргінес*. К. Леві-Строс вважав, що *центр* і *периферія* здатні становити універсальну опозицію, він підкреслював, що “обидва члени опозиції обов'язково нерівні з огляду на соціальний або релігійний престиж, а то й на обидва одночасно” [3, 613]. Французький теоретик створив цілу низку бінарних опозицій, наголошуючи, що роль двох сторін неоднакова, що перша сторона має переваги над другою. Другий термін, на думку філософа, розглядається як ускладнення, заперечення, вияв, продовження, тлумачення тощо першого [4, 616].

К. Леві-Строс один з небагатьох структуралістів, який заговорив про можливість стирання межі бінарної опозиції на прикладі “природа / культура”. Автор вважає, що якби різниця між “природа і культура” стерлася, то цей процес не наблизив би ці опозиційні частинки [8, 127]. Межа не лише розділяє, а й тримає її в одному просторі. Можливо, умовне стирання межі не об'єднало опозицію, проте допомогло б двом частинам опозиції вільно між собою поговорити, а не лише “перелізати” через великий мур на місце одне одного і таким самим складним шляхом повертатися назад. Ми не говоримо про обов'язкове злиття частинок, а про тимчасове усунення перешкоди для діалогу. Межа посідає між опозиціями абсолютно автономне місце, бо щоб прийти від

одного до іншого, потрібно пройти через третю частинку, яка не перетворює бінарність на триєдність, а лише з'єднує її. Наприклад, межею, яка з'єднує опозицію природа / культура, може бути людина, яка виконує пасивну роль, приймаючи і творячи одне та інше, і означена в бінарній опозиції лише умовною лінією. Про межу як частину бінарної опозиції докладніше описано в працях постструктуралістів. Зокрема, С. Гурін в праці "Маргінальна антропологія" виділив безліч різних варіацій та станів межі. Межа як частина опозиції, свідомості, існування. Автор пропонує вивчати межові феномени людського існування й межові стани. Вчений хоче проаналізувати та простежити зміни особистості, яка ще не потрапила на межу, а лише наближається до неї [11].

Наступним етапом нашого дослідження буде демонстрування межі на прикладі схеми, запропонованої Р. Якобсоном. Спробуємо розглянути варіант бінарної опозиції повідомлення / одержувач. Це дуже цікава форма бінарної опозиції, де повідомлення до адресата може бути написане, записане голосово, візуально, відповідно – адресат може його прочитати, прослухати, побачити. Між повідомленням і адресатом є умовно опозиційний, але тісний зв'язок, бо повідомлення несе якусь інформацію, а адресат, якщо він так означений, то мусить її якимось чином усвідомити. Якщо однієї з опозицій не існуватиме, то не буде сенсу в існуванні іншої. Розглянемо це в контексті праці вченого: він дещо урізноманітнює опозицію і пропонує зв'язок відправник / одержувач, який, за його словами, мусить бути поєднаний контактом, характеризується автором як „фізичний канал і психологічний зв'язок між відправником і одержувачем, що дозволяє їм налаштувати і продовжувати комунікацію” [6, 246]. Це може доказати, що суттєвої різниці між відправник / одержувач, повідомлення / одержувач не існує, бо контакт або зв'язок між бінарними опозиціями обов'язковий, адже в іншому випадку комунікація не відбудеться. Проте існує інша вагома відмінність, яка стоїть між опозиціями. Роман Якобсон пропонує нам розглянути схему:



Те, що стоїть між "відправник" і "одержувач" є умовною межею. Контекст, повідомлення, контакт, код сполучають опозицію в бінарну одиницю. А коли повідомлення і одержувач створюють бінарну опозицію, то постає питання: яка тоді межа може існувати між ними, якщо від повідомлення до одержувача єдиний крок, тож межі принципово не існує. Якщо не існує межі, третьою невидимою частинкою бінарності, то чи варто означувати повідомлення і одержувач бінарною опозицією? Це наштовхує нас на висновки, що якщо опозиція існує, то відповідно існує й бінарність, проте важливо уточнювати її, адже приклад відправник / одержувач – приклад бінарної опозиції, бо існує щось, що мусить існувати між ними, навіть якщо є лише мовлення, воно й може бути межею, а повідомлення / одержувач може існувати без межі й було б доречно означувати як часткова, або пасивномежева бінарність, бо межа тут не виконує жодної функції.

Структуралісти першими описали бінарні зв'язки, застосували на практиці класифікацію понять в опозиційні пари. Постструктуралісти виділили нові підходи до використання бінарної опозиції, реалізували можливість переходу однієї частини на місце іншої, поєднання опозиції, позбавлення будь-якої дії протилежної пари в особливій ситуації; вони також звернули особливу увагу на межу як на ще одну частинку бінарної опозиції, описали можливості стирання межі, усунення її, зміщення, трансформацію, ситуації, коли межа роз'єднує, об'єднує, перериває. Така варіативність бінарної опозиції розширює горизонт гуманітарних досліджень, пропонує нові підходи та шляхи інтерпретації. Наше дослідження полягало на тому, щоб продемонструвати історію розвитку бінарності як міждисциплінарного поняття, яке було виділене й описане насамперед структуралістами: зокрема, Ф. де Соссюр завдяки опозиції досліджував звуки мови, К. Леві-Строс, протиставляючи міфи та племена, розпочав розмову про можливість межі як автономної частини між бінарними опозиціями, Р. Якобсон описав опозицію синхронія / діакронія, вкладаючи в бінарну опозицію загальноприйняті норми та їх варіанти. Наступниками, які продовжили розширювати рамки дискурсу довкола опозиції, стали чи не всі філософи постструктуралістичної та постколоніальної думки, проте, найактивнішими в дослідженнях власне цього питання залишалися вже згадані Ж. Дерріда, Р. Барт, Ю. Крістева, Е. Саїд, М. Фуко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леві-Стросс К. Мифологіка. От меда к пеплу / Клод Леві-Стросс. Том 2. – М.: Университетская книга, 2000. – 442 с.
2. Леві-Стросс К. Структурная антропология / Клод Леві Стросс. — М.: ЕКСМО-Прес, 2001. — 512 с.
3. Павличко С. Маргінальність як об'єкт теорії / Соломія Павличко // Павличко С. Теорія літератури. – К.: Видавництво С. Павличко "Основи", 2002. – С. 611 – 613 с.
4. Павличко С. Філософсько-теоретичні передумови / Соломія Павличко // Павличко С. Теорія літератури. – К.: Видавництво С. Павличко "Основи", 2002. – С. 12-619.
5. Саїд Е. Орієнталізм (фрагменти) / Едвард Саїд // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів, 1996. – С. 544-559.
6. Burzyńska A, Markowski M. P. Roman Jakobson „Poetyka w świetle językoznawstwa” / Anna Burzyńska, Michal Pawel

- Markowski // Teorie lit. XX w. Podręcznik. – Kraków: Znak, 2009. s.243-254.
7. Burzyńska A, Markowski M. P. Strukturalizm I / Anna Burzyńska, Michal Pawel Markowski // Teorie lit. XX w. Podręcznik. – Kraków: Znak, 2009. – S. 197-231.
 8. Levi-Strauss C. Z bliska i z oddali. – Łódź: Opus, 1994. – 223 s.
 9. Polański K. Wprowadzenie / Kazimierz Polański // Ferdinand de Saussure. Kurs językoznawstwa ogólnego. Warszawa, 1991. – S. 19-22.
 10. Saussure F. Kurs językoznawstwa ogólnego / Ferdinand de Saussure. – Warszawa, 1991. – 282 s.
 11. Гурин С. Маргинальная антропология / Станислав Гурин // www.zipsites.ru/books/marg_antropologiya/
 12. Леви-Стросс К. Структурализм и экология / Клод Леви-Стросс // <http://www.philosophy.ru/library/lb/eco.html>
 - 13.

Марія Шимчишин

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ РАСОВОЇ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються підходи до осмислення та концептуалізації расової колективної ідентичності. До уваги взято формат міжрасових взаємин у США. Зокрема ідеї Е. Аппія та Ч.Тейлора про множинний характер колективної ідентичності.

Ключові слова: колективна ідентичність, раса, мультикультуралізм, діалог.

В статье рассматриваются подходы к осмыслению и концептуализации расовой коллективной идентичности. Основное внимание обращено на формат межрасовых отношений в США. В частности на идеи Е. Аппия и Ч. Тейлора о множественном характере коллективной идентичности.

Ключевые слова: коллективная идентичность, раса, мультикультуралізм, диалог

The article deals with new approaches to the understanding and conceptualization of collective racial identity. The author is considering the format of interracial relations in the USA. In particular, the article concentrates on the ideas of Anthony Appiah and Charles Taylor about the multidimensional character of racial collective identity.

Key words: collective identity, race, multiculturalism, dialogue.

Термін, а згодом концепт «ідентичність» став предметом посиленої уваги вчених різних галузей знання впродовж усього ХХ століття. Він майже цілком витіснив з ужитку такі поняття, як «самосвідомість» та «самовизначення». Як стверджує К. Гувер, сьогодні ідентичність є «визначальним політичним концептом» [11, xi]. Дослідник відзначає, що «незалежно від економічного розвитку, зосередження на ідентичності має *подвійну* (курсив в ориг. — М. Ш.) силу: розірвати спільноти на частини й об'єднати їх» [11, 61]. Тому політика ідентичності залишається актуальною у будь-якій частині світу, хоча «суттєво відрізняється у різних соціальних групах залежно від їхньої історично детермінованої центральності/маргінальності у громадському дискурсі» [15, 33]. Досвід та динаміка політичних процесів останньої половини ХХ століття продемонстрували, що найбільш вагомими для формування колективної ідентичності є *конфлікт та співпраця*. Лише через протест, а згодом діалог колишні колонізовані спільноти здобули та вберегли свою ідентичність.

Роздуми про позиціонування людини в соціумі розпочалися не вчора, не з громадянських рухів 60-х років минулого століття, не з низки національних чи расових відроджень. Це питання хвилювало ще Платона й Аристотеля, а згодом Августина, Декарта, Локка, Гайдеггера та Маркса. Уся західна філософська думка співвідносилась з проблематикою самовизначення особистості, уявленнями людини про саму себе при паралельному зіставленні, порівнянні себе з Іншим. Отже, у кожному разі ідентичність передбачає включення Іншого: чи це розпізнання/визнання, коли індивідуальна самість для утвердження себе потребує Іншого, якого вона визнає (за Гегелем), чи діалог, коли самосвідомість індивіда формується та розвивається у процесі діалогу з Іншим (Ч. Тейлор). Осмислюючи цю проблему у площині імагології, Д. С. Наливайко слушно зазначає: «Своє й Чуже, Свій і Інший виступають у сучасній імагології як взаємопов'язані й взаємопроникні світи, тут Інший є не лише опозицією своєму, а й способом та формою його присутності у світі» [1, 93].

У психології та психоаналізі особлива увагу до «ідентичності» простежується в постфрейдистський період, зокрема, у дослідженнях Е. Фромма, Ж. Лакана та Е. Еріксона. Останній звернув увагу на неповноту вчення З. Фрейда через ігнорування ним факторів навколишнього середовища. На відміну від свого попередника він вважав, що період формування особистості триває все життя, а не закінчується у підлітковому віці, як стверджував З. Фрейд. Звідси ідентичність людини не постійна, а змінна впродовж її життєвого шляху. Дослідник Лоуренс Фрідман [10] підкреслює, що Е. Еріксон запозичив термін 'ідентичність' у Е. Фромма, який у праці «Втеча від свободи» розмірковував над проблемами альєнації. Людина масового суспільства, на думку